

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ

İKİNCİ BÖLÜM

ENVER ŞAHİN DAVASI / TÜRKİYE

(Başvuru No. 23065/12)

KARAR

STRAZBURG

30 Ocak 2018

Bu karar, Sözleşme'nin 44 § 2. maddesinde tanımlanan koşullar çerçevesinde kesinleşecektir. Şekli düzeltmeler yapılabilir.

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

ENVER ŞAHİN vs. TÜRKİYE

Enver Şahin / Türkiye davasında

Robert Spano, *Başkan,*
Yargıçlar;

Julia Laffranque,

Işıl Karakaş,

Nebojša Vučinić,

Paul Lemmens,

Jon Fridrik Kjølbro,

Stéphanie Mourou-Vikström,

ve İkinci Bölüm Yazı İşleri Müdür Yardımcısı Hasan Bakırcı'nın katılımıyla, 19 Aralık 2017 tarihinde Daire olarak toplanan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (İkinci Bölüm) heyeti, yapılan müzakerelerin ardından, aynı tarihte, aşağıdaki kararı vermiştir:

USUL

1. Türkiye Cumhuriyeti Devleti aleyhine açılan davanın temelinde bir Türk vatandaşı olan Enver Şahin'in ("başvuran") Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin korunmasına ilişkin Sözleşme'nin ("Sözleşme") 34. maddesi uyarınca, 14 Mart 2012 tarihinde yapmış olduğu (23065/12 no'lu) başvuru bulunmaktadır.

2. Başvuran, Mahkeme önünde, Antalya Barosu'na bağlı Avukatlar S. Elban, H.K. Elban ve F. Erbek tarafından temsil edilmiştir. Türk Hükümeti ("Hükümet") ise kendi görevlisi tarafından temsil edilmiştir.

3. Başvuran, özel hayata saygı gösterilmesi hakkına ayırıcı bir müdahalenin kurbanı olduğunu iddia eder (Sözleşmenin 8. ve 14. maddeleri birlikte göz önüne alındığında) ve eğitim hakkının ayırıcı bir şekilde ihlal edildiğinden şikâyet eder (AİHS'nin 14. maddesiyle bağlantılı olarak 1 No'lu Protokol'ün 2. maddesi göz önüne alındığında).

4. Başvuru, 5 Mart 2017 tarihinde Hükümete tebliğ edilmiştir.

OLAYLAR

I. DAVANIN KOŞULLARI

5. Başvuran, 1988 doğumlu olup Diyarbakır'da ikamet etmektedir.

6. Başvuran, 2005 tarihinde, Fırat Üniversitesi Teknik Fakültesi'ndeki ("Fakülte") makine öğretim programının ilk yılındayken, kendisini felç eden bir kazada ağır yaralanmıştır. Eğitimini, fiziki koşulları fakülteye dönmesine olanak sağlayana kadar askıya almıştır.

7. Başvuran, 17 Mart 2007 tarihinde, fakülteden, üniversite binalarının 2007-2008 öğretim yılı boyunca çalışmalarına devam edebilmesi için uyarlanmasını talep etmiştir.

8. Fakülte, bu isteği 25 Mayıs 2007 tarihli bir mektup ile yanıtlamıştır. Fakülte (-yönetimi-), mektupta, Fakülte binasının 3.000 öğrenciyi ağırlayacak şekilde birkaç katlı olarak tasarlandığını ve inşa edildiğini ve mimarının revize edilemediğini belirtmiştir. Fakülte -yönetimi-, binanın giriş ve çıkışlarında bazı ayarlamalar yapmak için gerekli yetkinin rektörlükten talep edildiğini ancak bu çalışmaların kısa vadede gerçekleşmesinin mümkün olmadığını belirtmiştir. Fakülte, makine mühendisliği eğitiminin, başvuranın atölye pratik çalışmalarına katılımını da içerdiğini ve şartlar göz önüne alındığında, bu katılımın zor olduğunun düşünüldüğünü belirtmiştir. Fakülte -yönetimi-, başvuran, eğitime devam etmek istediğinde, imkanlar el verdiği ölçüde ona yardım edileceği sonucuna varmıştır.

9. Başvuran, 16 Ağustos 2007 tarihinde, Fırat Üniversitesi Rektörü'ne ve fakülte dekanına, noter aracılığı ile, ihtarname göndererek (üniversite binasına ilişkin) gerekli planlama ve uyarlamaların yapılmasını talep etmiştir. Anayasanın 42. Maddesine, 5378 sayılı Engelli Kişilere Dair Kanun'un 15. maddesine ve AİHS'nin 1 No'lu Protokol'ünün 2. maddesine dayanarak, fırsat eşitliği ilkesi gereğince, devletin, vatandaşların eğitim hakkını sağlamakla yükümlü olduğunu iddia etmiştir. Ayrıca, fakültenin talebine verdiği yanıtın (bkz. yukarıdaki 8. paragraf) yalnızca eğitim hayatını bırakmaya yönelttiğini savunmuştur.

10. Rektörlük, 10 Eylül 2007 tarihinde, bu ihtarnameye yanıt vermiştir. Fakülte cevabında, gerekli ve uygun değişiklik ve düzenlemelerinin, kamu mülkiyet kurallarına uygun olarak değerlendirilmesi ve bunun zaman alabileceğini belirtmiştir. Başvuranın, üç katlı bir binada, teorik derslere devam ederken karşılaşabileceği problemlerin, bir yardımcı aracılığıyla çözüleceğini de eklemiştir.

Rektörlük, pratik atölyelerin binanın zemin katında olduğunu ve bu derslerin erişiminde zorluk bulunmadığını ve bu nedenle başvuranın bu pratik atölye derslerine katılmada sorun yaşamayacağını belirtmiştir. Bu bağlamda, başvuranın, pratik atölye çalışmalarına katılması zor olarak nitelendirilmesinin (bkz. yukarıdaki 8. paragraf), sadece bu atölye çalışmalarının fiziki efor gerektirmesi (fiziken katılım) ve başvurana sağlanabilecek yardımın türü hakkında düşünülmesi gerektiğinden kaynaklandığını belirtmiştir. Ayrıca, rektörlük, herkesin arzusunun, engelli öğrencilere yardım etmek olduğunu ve başvuranı, eğitiminden vazgeçmeye ikna etmek gibi bir durumun söz konusu olmadığını temin etmiştir. Son olarak, devletin ayırdığı sınırlı bütçe göz önüne alındığında, başvuranın durumunun gerektirdiği düzenlemelerin tamamlanmasının bütçe ve zaman kısıtlamalarına tabi olduğunu belirtmiştir.

11. Başvuran, 15 Kasım 2007 tarihinde, Elazığ İdare Mahkemesi'ne, üniversite yönetiminin 25 Mayıs ve 10 Eylül 2007 tarihli cevaplarının iptali ve maddi ve manevi zararının tazmini için başvurmuştur. Başvuran, üniversite yönetimini, söylediği gibi eğitim hakkını engelleyen fiziki engelleri kaldırmamakla suçlamıştır. Bu sebeple, 25.000 TL manevi tazminat ve 30.000 TL maddi tazminat talep etmiştir.

12. Fırat Üniversitesi Rektörlüğü, 24 Mart 2008 tarihinde bir savunma dilekçesi sunmuştur. Rektörlük, meydana gelen kazada üniversitenin sorumluluğunun olmadığını savunmuştur. Başvuranın yargı yolunu seçmiş olmasını eleştirmiş ve üniversiteye geri dönmeye karar vermesi durumunda kendisine yardım edileceği bilgisi verilmesine rağmen kötü niyet göstermiş olmakla suçlamıştır. Rektörlük, fakültedeki gerekli ve uygun değişiklik ve düzenlemelerin yapılması için gerekli adımların yetkili birimlerle görüşmek suretiyle atıldığını ve bu çalışmayı, yatırım programına kamu mülkiyet kuralları ışığında eklenmesi

önerisinin getirildiğini belirtmiştir. Ayrıca, başvurana, kendisine eşlik edecek bir kişinin yardımının teklif edildiğini, ancak kendisinin bu yönde bir talepte bulunmadığını savunmuştur. Atölye çalışmalarına katılımın engelli bir kişi için sorun oluşturmadığını, ancak bu atölye çalışmalarında sunulan derslerin fiziksel olarak katılım gerektirdiğini tekrar etmiştir.

13. Başvuran, yanıt dilekçesinde rektörün argümanlarına itiraz etmiştir. Şöyle ki, başvuran, eğitim hakkının iç hukuk tarafından ve AİHS'nin 1 No'lu Protokol'ünün 2. maddesiyle güvence altına alındığını ve yerel yönetimlerin, fırsat eşitliği ilkesi gereğince, bu hakkın kullanılması yönünde tedbirler alması gerektiğini savunmuştur. Bununla beraber, söz konusu değişiklik ve düzenlemelerin her halükârda, 3194 Sayılı Şehir Planlama Kanunu'nun Ek 1. maddesinin gereklerine karşılık olarak gerçekleştirilmiş olması gerektiğini savunmuştur (bkz. aşağıdaki paragraf 23). Ayrıca, idarenin, kendisine eşlik edecek bir yardımcı sağlama önerisinin de kişisel durumunun ve bu durumun hayatına etkilerinin, idare tarafından bilinmediğini gösterdiğini savunmuştur. Özünden dolayı üçüncü kişiye bağımlı duruma getirilmesinin kendisi için küçültücü olacağını eklemiş ve özel hayatının ihlaline, üçüncü bir kişinin daimî yardımını örnek olarak vermiştir. Ayrıca, binanın merdivenlerinde birisi tarafından taşınmasının ciddi bir düşme riski taşıdığını iddia etmiştir.

14. 13 Ekim 2008 tarihinde, Fakülte, başvuranın da içinde bulunduğu bir grup öğrencinin, üst üste iki akademik yılda kayıtlarını yenilememiş olmaları gerekçesiyle, üniversite ile ilişkisini kesmiştir.

15. 2 Kasım 2009 tarihinde 2009/15546 sayılı, aralarında Fırat Üniversitesi'nin de bulunduğu, bazı yükseköğretim kurumları bünyesinde bulunan teknik eğitim fakültelerinin, kapatılması ve yeni fakültelerin kurulması hakkındaki Bakanlar Kurulu kararı alınmış, 13 Kasım 2009 tarihli Resmi Gazetede ("RG") yayınlanmıştır. Bu kararname gereğince, halihazırda kayıtlı olan öğrenciler, yeni fakültelerde eğitimlerine devam edebileceklerdir.

16. Elazığ İdare Mahkemesi, 9 Nisan 2010 tarihinde, Başvuranın itirazını reddetmiştir. Kararın gerekçesinde, özellikle, söz konusu binaların 1988 yılında yürürlükte bulunan yönetmeliklere uygun olarak inşa edildiğini belirtmiştir. Mahkeme, idarelerin daha sonra kabul edilen mevzuatta yer alan teknik direktifleri uygulamakla yükümlü olduklarını saptamakla birlikte davalı, yönetimin mevzuat yürürlüğe girmeden önce, 1988 yılında inşa edilmiş bir bina için bu talimatlara uymadığı sebebiyle sorumlu tutulamaz. Son olarak, hüküm, idarenin şikayetçiye mimari tedbirlerin bütçe imkânlarına göre benimsenmesini ve bir kişinin kurslara katılabilmesi için kendisine yardımcı olmak üzere atanacağını bildirdiğini belirtmiştir.

17. Başvuran, bu karara karşı Danıştay'a temyiz başvurusunda bulunmuştur.

18. Danıştay, 18 Ocak 2011 tarihinde, temyiz başvurusunu reddeden, hukuka ve usul kurallarına uygun olarak gördüğü ilk derece mahkemesinin kararını onayan bir karar vermiştir.

19. Başvuran, eğitim hakkının ve eşitlik ilkesinin ihlali iddiasıyla, Danıştay'a karar düzeltme talebinde bulunmuştur.

20. Danıştay, 28 Eylül 2011 tarihinde, bu davada düzeltilmesi için herhangi bir sebep bulunmadığını dikkate alarak, başvuranın karar düzeltme talebini reddetmiştir.

II. İLGİLİ İÇ VE ULUSLARARASI HUKUK

A. İlgili İç Hukuk

21. Bu davadaki ilgili iç hukuk, kısmen *Çam / Türkiye* (Başvuru no 51500/08, §§ 34-36, 23 Şubat 2016) kararında verilmiştir.

22. Ayrıca, 5378 sayılı Engelliler Hakkında 7 Temmuz 2005 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan Kanunun 3.maddesi, f bendi erişilebilirliği aşağıdaki gibi tanımlamıştır:

“f) Erişilebilirlik: Binaların, açık alanların, ulaşım ve bilgilendirme hizmetleri ile bilgi ve iletişim teknolojisinin, engelliler tarafından güvenli ve bağımsız olarak ulaşılabilir ve kullanılabilir olmasıdır”¹

Bu Kanunun Geçici 2. maddesi olaylar zamanında yürürlükte olduğu haliyle aşağıdaki gibi okunabilir:

“Kamu kurum ve kuruluşlarına ait mevcut resmî yapılar, mevcut tüm yol, kaldırım, yaya geçidi, açık ve yeşil alanlar, spor alanları ve benzeri sosyal ve kültürel alt yapı alanları ile gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılmış ve umuma açık hizmet veren her türlü yapılar bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren “yedi yıl içinde”² “engellilerin”³ erişilebilirliğine uygun duruma getirilir.”

23. 30 Mayıs 1997 tarihinde, 9 Mayıs 1985 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan 3 Mayıs 1985 tarihli ve 3194 numaralı İmar Kanunu’na ek bir madde eklenmiştir. Bu madde, fiziksel çevrenin özürsüzler için ulaşılabilir ve yaşanılabilir kılınması için, imar planları ile kentsel, sosyal, teknik altyapı alanlarında ve yapılarda, Türk Standartları Enstitüsü standartlarına uyulması zorunluluğu getirmiştir.

24. 25 Şubat 2011 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanan 13 Şubat 2011 tarihli 6111 sayılı Kanun, 6 Kasım 1981 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanan, 4 Kasım 1981 tarihli ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu’na ("Öğrenci Af Olmayanlar Yasası" olarak anılır) geçici 58. maddeyi eklemiştir. Bu madde gereğince, yükseköğretim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerden bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihe kadar, kendi isteğiyle ilişkileri kesilenler:

- bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren beş ay içinde ilişkilerinin kesildiği yükseköğretim kurumuna başvuruda bulunmaları şartıyla 2011-2012 eğitim-öğretim yılında öğrenimlerine başlayabilirler;

- 2010-2011 eğitim-öğretim yılı bahar dönemi için bu maddenin yürürlük tarihinden itibaren on gün içinde başvuranlardan durumu kurumlarınca uygun bulunanlar 2010-2011 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde eğitim-öğretime başlayabilirler.

¹ f) bendi haricinde, bu maddenin bentleri 6 Şubat 2014 tarihli, 6518 sayılı Kanun tarafından değiştirilmiştir.

² 4 Temmuz 2012 tarihli, 6353 sayılı Kanunun 34. maddesi ile bu süre sekiz yıla uzatılmıştır. 2014 yılında, iki yılı geçmemek kaydıyla ek bir süre tanınmıştır.

³ 25 Nisan 2013 tarihli, 6462 sayılı Kanunun 34. Maddesi, “özürlü” ifadesini “engelli” ifadesi olarak değiştirmiştir.

12 Temmuz 2012 tarihinde yürürlüğe giren 6353 sayılı Kanununun 11. maddesi ile 2547 sayılı Kanuna eklenen 63. madde gereğince:

“Süresi içerisinde başvuramaları nedeniyle (2547 sayılı Kanunun) geçici 58 maddesinden yararlanamayanlar (...), bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren ilişkilerinin kesildiği yükseköğretim kurumuna başvuruda bulunmaları hâlinde geçici 58’inci maddede yer alan esaslara göre, takip eden eğitim-öğretim yılında öğrenimlerine başlayabilirler.”

B. Uluslararası Metinler

25. İlgili uluslararası metinler *Çam* davasında (par. 37-38’de bahsedilen – ayrıca bkz. *Zehnalová ve Zehnal / Çek Cumhuriyeti* (karar) n 38621/97, AİHM 2002-V, *Mölka / Polonya* (karar) no 56550/00, AİHM 2006-IV ve *Farcaş / Romanya* (kar.) no 32596/04, par. 68-70, 14 Eylül 2010).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 13 Aralık 2006 tarihinde kabul edilen ve Türkiye’nin 30 Mart 2007 tarihinde imzalayıp, 28 Eylül 2009 tarihinde onayladığı, Engellilerin Haklarına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşme’nin ilgili kısımları aşağıdaki şekildedir:

Madde 2

“Tanımlar

İşbu Sözleşme uyarınca:

(...)

“Engelli olmaya dayalı ayrımcılık” siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, sivil veya başka herhangi bir alanda bütün insan haklarından ve temel özgürlüklerden başka kişilerle eşit olarak yararlanılması veya kullanılması ve bu hak ve özgürlüklerin tanınmasını engellemeyi veya etkisiz kılmayı amaçlayan veya böyle bir etki yaratan engelli olmaya dayalı ayırım, hariç tutma veya kısıtlama anlamı taşır. Makul uyumlaştırma sağlanmasının reddedilmesi dahil olmak üzere her türlü ayrımcılığı kapsar;

“Makul uyumlaştırma”, engelli kişilerin başka kişilerle eşit bir şekilde bütün insan hakları ve temel özgürlüklerden yararlanmaları veya kullanmalarını sağlamak için belirli bir durumda gerekli olması halinde orantısız veya gereksiz bir yük oluşturmayan gerekli ve uygun değişiklikler ve ayarlamalar anlamını taşır.”

(...)”

Madde 3

“Genel İlkeler

İşbu Sözleşme'nin dayandığı ilkeler şunlardır:

(a) Kendi seçimlerini yapma özgürlükleri ve bağımsızlıklarını da kapsayacak şekilde, kişilerin insanlık onuru ve bireysel özerkliklerine saygı gösterilmesi;

(...)”

Madde 9

“Erişilebilirlik

1. Taraf Devletler engellilerin bağımsız yaşayabilmelerini ve yaşamın tüm alanlarına etkin katılımını sağlamak ve engellilerin diğer bireylerle eşit koşullarda fiziki çevreye, ulaşım, bilgi ve iletişim teknolojileri ve sistemleri dahil olacak şekilde bilgi ve iletişim olanaklarına, hem kırsal hem de kentsel alanlarda halka açık diğer tesislere ve hizmetlere erişimini sağlamak için uygun tedbirleri alacaklardır. Erişim önündeki engellerin tespitini ve ortadan kaldırılmasını da içeren bu tedbirler diğerlerinin yanında, aşağıda belirtilenlere de uygulanır:

a. Binalar, yollar, ulaşım araçları ve okullar, evler, sağlık tesisleri ve işyerleri dahil diğer kapalı ve açık tesisler;

b. Elektronik hizmetler ve acil hizmetler de dahil olmak üzere bilgi ve iletişim araçları ile diğer hizmetler.

2. Taraf Devletler aşağıdakileri gerçekleştirmek için de uygun tedbirleri alacaklardır:

(...)

e. Kamuya açık binalara ve tesislere erişimi kolaylaştırmak için rehberler, okuyucular ve profesyonel işaret dili tercümanları dahil çeşitli canlı yardımların ve araçların sağlanması;

f. Engellilerin bilgiye erişimini sağlamak için onlara uygun yollarla yardım ve destek sunulmasının teşvik edilmesi;

(...)

Madde 20

“Kişisel Hareketlilik

Taraf Devletler engellilerin olanaklar çerçevesinde azami ölçüde bağımsız hareket edebilmesini sağlamak için etkin bir şekilde gerekli tüm tedbirleri alır. Bu tedbirler şunlardır:

a. Engellilerin istedikleri şekil ve zamanda ve karşılanabilir bir maliyetle hareket edebilmelerinin kolaylaştırılması;

b. Engellilerin hareketi kolaylaştırıcı kaliteli araç ve gerece, yardımcı teknolojilere, yardım sunan insanlara ve araçlara karşılanabilir bir maliyetle erişiminin kolaylaştırılması;

c. Engellilere ve engelli kişilerle çalışan uzman personele engellilerin hareket becerilerinin geliştirilmesi konusunda eğitim verilmesi;

d. Harekete yardımcı araç ve gereçlerle yardımcı teknolojileri üretenlerin engellilerin her türlü ihtiyacını dikkate almaları hususunda teşvik edilmesi.

Madde 24

“Eğitim

1. Taraf Devletler, engellilerin eğitim hakkını tanırlar. Taraf Devletler, bu hakkın fırsat eşitliği temelinde ve ayrımcılık yapılmaksızın sağlanması için, eğitim sisteminin her seviyede engellileri de içine almasını ve ömür boyu öğrenim imkânını sağlamalıdır. Bunun için aşağıdaki hedefler gözetilmelidir:

a) İnsan potansiyelinin, onur ve değer duygusunun tam gelişimi ve insan haklarına, temel özgürlüklere ve insan çeşitliliğine saygı duyulmasının güçlendirilmesi;

(...)

5. Taraf Devletler, engellilerin genel yüksek okul eğitimine, mesleki eğitime, erişkin eğitime ve ömür boyu süren eğitime ayrımcılığa uğramaksızın diğerleriyle eşit bir şekilde erişimini sağlamalıdır. Bu nedenle, Taraf Devletler engellilerin ihtiyaçlarına uygun makul uyumlaştırmanın yapılmasını sağlamalıdır.

(...)”

26. Ayrıca, Birleşmiş Milletler tarafından 19 Aralık 1966 tarihinde kabul edilen ve Türkiye'nin 23 Eylül 2003 tarihinde onayladığı Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi'nin 13. maddesine atıf yapılmalıdır. Madde gereğince bu sözleşmeye Taraf Devletler, herkesin eğitim görme hakkına sahip olduğunu kabul ederler ve eğitim hakkının tamamıyla sağlanması için, Yüksek öğretimin, kişisel yetenek temelinde herkese açık olmasını sağlama zorunluluğunu tanırlar.

27. Avrupa Konseyi bünyesinde, Bakanlar Komitesi tarafından 17 Mart 1998'de kabul edilen yüksek öğrenime erişim hakkındaki R (98) 3 sayılı Tavsiye Kararı, bu hakkın, insan hak ve temel özgürlüklerinin geliştirilmesinde önemli bir role sahip olduğunun farkındadır.

Buna ek olarak, 9 Nisan 1992 tarihli ve R (92) 6 sayılı Özürlü kişiler için tutarlı politikaların izlenmesine dair Tavsiye Kararında, Bakanlar Kurulu, Taraf Devletlere “ özürlü kişinin bağımsız yaşama hakkını ve engellilere diğer insanlara kıyasla gerçek bir "eşit fırsat" sunmak için "topluma entegrasyon" ve "toplumu bu hakkın sağlanması görevini kabul etmek" için çağrıda bulunmuştur. Kamu kurumlarının amaçları arasında, engelli kişilerin "binalarda ve ulaşım araçlarına erişim de dahil olmak üzere mümkün olduğunca hareket kabiliyetinden" yararlanmak, "toplumda hayati bir rol oynamak" için olanak sağlamak, "ve ekonomik, sosyal, rekreasyonel ve kültürel etkinliklere katılmak" bulunmaktadır.

Avrupa Konseyi Parlamenter Asamblesi'nin (Meclisi), 7 Mayıs 1992 tarihli ve 1185 (1992) sayılı Özürlü kişilere yönelik Rehabilitasyon Politikalarına İlişkin Tavsiye Kararında bu konulara değinmiştir. Bu metin, özellikle şunu vurgulamaktadır: "Toplumlarımız standartlarını, özürlü insanların özgürlüklerini garanti altına almak için sahip oldukları ihtiyaçlara göre uyarlama görevine" sahiptir. Bu amaçla hükümetler ve yetkili makamlar, "engellilerin hayatta etkin ve aktif katılımını sağlamaya ve teşvik etmeye" çağrılır.

HUKUKİ DEĞERLENDİRME

I. SÖZLEŞME'YE EK 1 NO.LU PROTOKOL'ÜN 2. MADDESİ İLE BİRLİKTE SÖZLEŞME'NİN 14. MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI HAKKINDA

A. Uyuşmazlığın konusu

28. Başvuran, eğitim hakkının ihlal edildiğini iddia etmektedir. Bu bağlamda başvuran, üniversitedeki eğitim hayatına devam etmesinin, fakülte binasında yapılacak uyarlamalara bağlı olduğunu savunmaktadır. Başvuran, bina üzerinde çalışılması talebinin reddinin kendisini eğitimine devam etmekten vazgeçmeye zorladığını iddia etmektedir. Bu bağlamda, devletin üzerine düşen pozitif yükümlülüğünü yerine getirseydi, kendisinin eğitim hayatına devam edebilmesine olanak sağlayabileceğini savunmaktadır.

Başvuran, Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesi ile birlikte sözleşmenin 14. maddesini ileri sürmektedir.

Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesi aşağıdaki şekildedir:

“Hiç kimse eğitim hakkından yoksun bırakılamaz (...)”

Sözleşmenin 14. maddesi

“ (...) Sözleşme'de tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin sağlanmalıdır. ”

29. Hükümet, bu iddiaları kabul etmemektedir.

30. Mahkeme, başvuranın, engelli olma durumuna istinaden muhtemelen ayrımcı olan muamele şikayetinin merkezinde yer aldığını gözlemlemektedir. Bu bağlamda, Mahkeme, AİHS'nin 14. maddesinin yalnızca Sözleşmenin ve Protokollerinin diğer normatif hükümlerini tamamladığı hatırlatılmaktadır: Bu Madde bağımsız olarak mevcut değildir; çünkü yalnızca Sözleşme'nin garanti altına aldığı “hak ve özgürlüklerden yararlanma”yı sağlamaktadır (söz konusu prensipler için bkz. “*Belçika'da Eğitimde Kullanılan Diller Hakkındaki Kanunların Belli Yönlerine İlişkin*” Dava, (esas hakkında), 23 Temmuz 1968, § 9, A serisi No. 6, “*Stec/Birleşik Krallık* (karar) [BD], No. 65731/01 ve No. 65900/01, §§ 39 ve 40, AİHM 2005-X, *E.B./ Fransa* [BD], No. 43546/02, § 48, 22 Ocak 2008, ve *Sejdić ve Finci/Bosna Hersek* [BD], No. 27996/06, No. 34836/06, § 39, AİHM 2009).

31. Bununla birlikte, Mahkeme, demokratik bir toplumda, eğitim hakkının insan haklarının gerçekleşmesinde vazgeçilmez olduğunun ve temel bir yer teşkil ettiğinin altını çizmeye daha önce fırsatı bulunduğunu hatırlatmaktadır (*Velvo Velev/Bulgaristan*, No. 16032/07, § 33, AİHM 2014 (özetler) ve *Çam*, yukarıda anılan, § 52). Sözleşmeye Ek 1 No'lu Protokol'ün 2. maddesi yüksek öğrenime de uygulanmaktadır ve bu bağlamda, yüksek öğrenim kurumu kuran sözleşmeciler devletlerin bu tür kurumlara girişlere ilişkin etkili hak tanımakla yükümlü tutmuştur. (*Leyla Şahin/ Türkiye* [BD], No. 44774/98, §§ 136 ve 137,

AİHM 2005 XI). Başka bir deyişle, belirli bir zamanda mümkün olan yüksek öğrenim kurumlarına erişimin Sözleşmeye Ek 1 No.'lu Protokol'ün 2. maddesinin ilk cümlesinde ortaya konan hakkın ayrılmaz bir parçası olduğunu yineler(bkz., Mürsel Eren/Türkiye, No. 60856/00, § 41, AİHM 2006-II, ve *İrfan Temel et diğerleri/Türkiye*, No. 36458/02, § 39, 3 Mart 2009).

Mevcut davada, başvuran tarafından ileri sürülen, üniversite eğitiminden yararlanma hakkının imkansızlığı, kaza sonucu engelli hale gelmesi üzerine, varolan bir üniversiteye erişiminin imkânsız hale geldiği göz önüne alındığında şikâyet Sözleşmeye Ek 1 No.'lu Protokol'ün 2. maddesi kapsamına girmekte ve Sözleşme'nin 14. Maddesi uygulanmaktadır.

32. Buna göre, AİHM, davanın ilk olarak 1. Protokolün 2. maddesiyle bağlantılı olarak AİHS'nin 14. maddesi uyarınca incelenmesi gerektiğini düşünmektedir (bkz. benzer bir yaklaşım için *Oršuš ve Diğerleri/ Hırvatistan* [BD], No. 15766/03, §§ 143-145, AİHM 2010 ve *Ponomaryovi / Bulgaristan*, No. 5335/05, § 45, AİHM 2011), Sözleşme'nin 14. Maddesinin uygulama alanı sadece engelli olma gerekçesiyle yapılan ayırımın yasaklanmasını değil(bkz. bkz. örneğin, *Glor/İsviçre*, No. 13444/04, § 80, AİHM 2009), aynı zamanda, taraf Devletler, haklı olamayacakları için ayrımcılık teşkil eden fiili eşitsizlikleri düzeltebilecek "gerekli ve uygun değişiklik ve düzenlemeler" yapma yükümlülüğünü taşır. (bkz. aşağıdaki paragraf 72). Mahkeme daha sonra bu noktalara dönecektir.

B. Kabul edilebilirlik hakkında

1. Hükümetin argümanları

33. Hükümet, 5378 sayılı Kanunun (bkz. yukarıdaki 22. paragraf), kamu kurum ve kuruluşlarına ait mevcut resmî yapılar, mevcut tüm yol, kaldırım, yaya geçidi, açık ve yeşil alanlar, spor alanları ve benzeri sosyal ve kültürel alt yapı alanların engellilerin erişebilirliğine uygun duruma getirilmesi için sekiz yıllık bir süre tanıdığını ifade etmektedir. Bu süreçte, mevcut davaya konu olan üniversite idaresinin, başvuranın eğitimine devam edebileceğini söylediğini belirtmektedir. Hükümet, 2010 yılından beri, 2 Kasım 2009 tarihli ve 2009/15546 sayılı Kararname (yukarıdaki 15. paragraf)'ye uygun olarak yapılan mühendislik derslerinin verileceği Teknoloji Fakültesi'ndeki binaların, engelli öğrencilerin kabulüne dair hükümlere uygun olduğunu iddia etmektedir.

34. Hükümet ayrıca, başvuranın fakültede kaydını yenilemediğini ve öğrenci af yasasını (bkz. yukarıdaki 24. paragraf) okula dönmek ve eğitimine devam etmek için kullanmadığını belirtmektedir. Hükümet, başvuranın kendisine sunulan imkanları kullanarak kayıt yenilemiş olsaydı eğitimine devam edebilmiş olacağını savunmuştur. 6353 sayılı Kanun tarafından öngörülen rejim zaman aşımı süresi belirtmemekte ve ilgilinin kayıt olma talebini yapması halinde, ne o zaman ne de mevcut halde eğitimine yeniden başlamasını engelleyen herhangi bir şey olmadığını savunmaktadır. Bu bağlamda gerekli değişiklik ve düzenlemelerin yeni üniversite binasına zaten uyarlandığını belirtmektedir.

35. Böylece, Hükümet açısından, yapılan düzenleme ve değişikliklere ve Öğrenci Af Yasası'nın sunduğu imkanlara bakıldığında, başvuran AİHS'nin 34. maddesi uyarınca mağdur statüsünü kaybetmiş ve başvurusunun reddedilmesi zorunluluğu doğmuştur.

2. Başvuranın argümanları

36. Başvuran, engelli olarak kendisine öğrenimine devam etme imkânı sağlanması yönünde gerekli düzenlemelerin yapılması talebinin üniversite yönetimince reddedilmesinin, eğitim hakkının ve özel hayatının unsurları arasında yer alan kişisel özerklik ve huzurlu yaşam hakkının ihlali anlamına geldiğini belirtmektedir.

Bu ihlalin, yetkililerin, eğitim erişimine engelleri kaldırmak için ilgili kuruluştaki gerekli tedbirleri almasına kadar, yani Hükümetin de iddia ettiği gibi, 2010-2011 yılına kadar, sürdüğünü iddia etmektedir. Bu bağlamda, başvuran, 2007-2008 eğitim-öğretim yılından 2010-2011 öğretim yılına kadar, eğitimine devam etmesinin maddi olarak imkânsız olduğunu, çünkü, kendisine göre, derslerin verildiği sınıflara erişme imkânının olmadığını savunmaktadır.

37. Başvurana göre, Öğrenci Af Yasası gereğince derslerin işlendiği sınıflara erişimin somut olarak sağlandığı 2010-2011 öğretim yılından itibaren üniversiteye kaydını yenileyebilecek durumda olsa dahi, eğitimden yoksun bırakıldığını iddia ettiği dönemde yaşadığını iddia ettiği zararın giderilmediği ve davalı Hükümetin bunu yönde hiçbir çaba göstermediğini savunmaktadır. Başvuran, idari mahkemeler tarafından davasının reddedildiği gerçeğinin de göz ardı edilemeyeceğini de eklemektedir. Başvurana göre, ulusal makamlar ne ihlal edilen hakları tanımış ne de bu mağduriyetin giderilmesini sağlamıştır.

3. Mahkeme'nin Değerlendirmesi

38. Mevcut davada, Mahkeme, başvuranın 17 Mart 2007 tarihinde yetkili üniversite birimlerine başvurarak binaların kendisine erişimi sağlayabilecek şekilde düzenlenip uyarlanmasını talep ettiğini gözlemlemektedir (yukarıdaki 7. paragraf). İdare, bahsedilen değişiklik ve düzenlemelerin kısa vadede yapılamayacağını, başvuranın idari mahkemelere boş yere başvurduğunun cevabını vermiştir (yukarıdaki 11-20 arası paragraflar).

Dosyadan ve Hükümetin gözlemlerinden (yukarıdaki 15 ve 33. paragraflar), şikayetçi, kayıtlı olduğu üniversitenin kapatıldığı ve şu anda engelli bireylerin ihtiyaçlarına göre uyarlanmış binaları olan Teknoloji Fakültesi ile değiştirildiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, Hükümete göre, başvuran, kendisinin de itiraz etmediği üzere (bknz. yukarıdaki 37. paragraf), üniversite kaydını yenilemek için Öğrenci Af Yasası'ndan faydalanabilir (yukarıdaki 34 ve 35. paragraflar).

39. Başvuranın, bu durumda, iddia ettiği ihlallere maruz kaldığını iddia etmeye devam edip edemeyeceğini belirlemek için söz konusu davanın tüm koşullarını, özellikle de davanın Mahkeme tarafından incelenme tarihinden öncesinde yer alan yeni olguları hesaba katmak gerekir (*Tănase/Moldova* [BD], No. 7/08, § 105, AİHM 2010).

Dolayısıyla, başvuran, sözü edilen düzenleme ve değişikliklerin yapılmasından önce eğitim hakkının ayrımcı bir şekilde ihlal edildiğini meşru bir şekilde iddia edebilir, zira engelli bireylerin erişebildiği yeni bir Teknoloji Fakültesinin kurulması, davanın mevcut koşullarında, 2007-2008, 2008-2009 ve 2009-2010 Üniversite öğretim yıllarıyla karşılaştırınca muhtemelen ayrımcı olan muamelenin tanındığı ve giderildiği anlamına gelmemektedir (bknz. örn. *Eckle/Almanya*[BD], 15 Temmuz 1982, § 69 ve devamı, A serisi, No. 51, *Dalban/Romanya* [BD], No. 28114/95, § 44, AİHM 1999-VI ve *Gäfgen /Allemagne* [BD], No. 22978/05, §§ 115 ve 116, AİHM 2010).

Aynı husus, başvurana üniversiteye kayıt için sunulan kolaylıklar açısından da geçerlidir, zira söz konusu periyot boyunca ilgili binanın mevcut koşulları aynı şekilde kalmıştır.

40. Dolayısıyla, Hükümetin ön itirazının reddi gerekmektedir.

41. Mahkeme, başvuranın şikâyetinin, Sözleşme'nin 35. maddesinin 3 a) bendi anlamında, açıkça dayanaktan yoksun olmadığını ve herhangi bir kabul edilemezlik gerekçesiyle bağdaşmadığını da tespit etmektedir. Dolayısıyla Mahkeme, söz konusu şikâyetlerin kabul edilebilir olduğuna karar vermiştir.

C. ESAS HAKKINDA

1. Tarafın iddiaları

42. Başvuran, Mahkeme içtihadına istinaden (*Leyla Şahin*, anılan, § 137), yüksek öğrenim hakkının Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesinin uygulaması kapsamına girdiğini savunmaktadır.

43. Mevcut davada, şikâyet ettiği ayrımcılığın eğitime erişiminde fiziki sakatlığının hesaba katılmadığı gerçeğinden kaynaklandığını savunmaktadır. Kendisine sağlıklı öğrenciler gibi davranıldığı kanısındadır. Bu bağlamda AİHM içtihatlarına atıfta bulunarak, buna göre, ayrımcılığın fiili bir durumdan kaynaklanabileceğini iddia etmektedir (*Zarb Adami / Malta*, No. 17209/02, § 76, AİHM 2006- VIII).

44. Anayasa'nın 10. maddesinden hareketle, engelli bireyler lehine yapılan pozitif ayrımcılığın ayrımcılık yasağına aykırı olmadığını savunmaktadır. Ayrıca, 5378 sayılı Kanunun 15. maddesine göre engelli kişilerin eğitim hakkının hiçbir koşulda engellenemeyeceğini ve yerel makamların bu yasaya uygun hareket etmediğinden şikâyetçi olduğunu ileri sürmektedir.

45. Ayrıca, şikâyetçi, Hükümetin fakülte tesislerinin ilgili yasaların hükümleri gereğince uyarlanması için gereken uyum zamanına ilişkin argümanını reddeder (bknz. yukarıdaki 33. paragraf). Bunun, haklarını ihlal ettiğini iddia ettiği tutum için bir gerekçe olarak sunulmasına itiraz etmektedir. izlenen meşru amaç ile kullanılan araç arasında (pratikte) bir orantısız bir ilişki bulunduğunu savunmaktadır.

46. Mevcut binaları uyumlu hale getirme yükümlülüğünü yerine getirmek için tanınan vadeye gelince, bu sürenin, 2012 yılında yapılan mevzuat değişikliğiyle sekize çıkarılmadan önce, başta yedi yıl olduğunu, ve 2014 yılında yeni bir mevzuat değişikliği ile gerekli düzenleme ve değişiklikleri hala yapmayan kurumlara iki senelik ek bir sürenin tanındığını belirtmektedir. Ona göre, Başbakan genelgelerinden, bu değişiklikler göz önüne alındığında, özellikle kamu organlarının soruna yeterince duyarlı yaklaşmadığı da hesaba katıldığında, Kanunun kesin olduğu ilkesine güvenemeyeceği anlaşılmaktadır.

47. Başvuran, ayrıca Hükümetin dayanabileceği tek argümanının engelli kişileri topluma entegre etmek için devletlerin yararlandığı takdir payı üzerine olduğu ve bunun toplumun olanak sınırları içinde fiziki çevreyi uyarlamak anlamına geldiğini savunmaktadır. Kendisi, devletin takdir payının, eğitim alanında ulusal makamların yaptığı kadar geniş görülemeyeceğini iddia etmektedir.

48. Bununla beraber, başvuran, başvurusunun konusu olan değişiklik ve düzenlemelerin üniversite bütçesini önemli ölçüde etkileyecek bir kategoriye girmediğini, taleplerinin, zemin katta bir erişim rampası kurulması, gerekli idari tedbirlerin alınarak derslerin zemin katında verilmesi, veya bu imkansız ise, katlara erişim sağlayan bir asansör kurulması ve son olarak engelli kişiler için tuvaletlerin kurulması olduğunu savunmaktadır.

Başvuran, bu değişiklik ve düzenlemelerin maliyetinin yaklaşık 60.000 TL (şuanda yaklaşık 14.620 EUR) olarak hesaplamaktadır, ki bu maliyet, görüşüne göre, yönetim için herhangi bir sorun teşkil etmemektedir. Bu değişiklik ve düzenlemelerin sadece kendisi tarafından değil, ileride başkaca engelli kişiler tarafından da kullanılabilceğini savunmaktadır. Ona göre, bu değişiklik ve düzenlemeleri yapmayı reddetme, eğitim hakkına haksız ve orantısız bir müdahale teşkil etmiştir.

2. Hükümetin argümanları

49. Önceki argümanlarına (bkz. yukarıdaki 33. paragraf) değinen Hükümet, öncelikle 2009 yılında yapılan yeni Teknoloji Fakültesi binalarının mevcut durumu hakkında bilgi verir (bkz. yukarıdaki paragraf 15). Söz konusu binaların zemin katında yapılan tadilat sonucunda, engelli öğrencilerin derslere katılabilmesi için yeni sınıf ve laboratuvarlar oluşturulmuş ve yeni bölümler düzenlenmiştir. Böylece, Hükümete göre, bir sınıfa kayıtlı tüm engelli öğrenciler derslerini, zemin katta ve gerekli olması halinde, engelli kişilerin kolayca erişebildiği değişik bölümlerin sınıflarında izleyebilir. Ayrıca, çalışma sınıflarının ve laboratuvarların çoğu zemin katta bulunmaktadır. Hükümet, söz konusu yerlerin engelli kişilerce kolaylıkla ulaşılabilir olduğunu kanıtlamak amacıyla, gözlemlerine, zemin katta bulunan dersliklerin fotoğraf ve videolarından oluşan bir CD eklemiştir.

50. Ayrıca, Hükümet başvuranın eğitim hakkının ihlali iddialarını reddeder ve başvuranın kendisinin üniversite kaydını yenilememiş olduğunu yinelemektedir (bkz. yukarıdaki paragraf 34). Kanun tarafından sağlanan kolaylıkları hatırlatarak (bkz. yukarıdaki 24. paragraf), başvuranın, talep etmesi halinde -ki kendisi bugüne kadar bu yönde bir talepte bulunmamıştır- eğitimini o zaman ve halen sürdürebileceğini hatırlatmaktadır.

51. Hükümet, engelli bireylerin kamu kurum ve kuruluşlarının hizmetlerinden diğer insanlarla eşit koşullar altında yararlanma imkanının temel bir insan hakkı olduğunu ve engelli kişilerin günlük hayatlarında üçüncü bir kişinin yardımı olmaksızın, kamuya açık yerlere erişiminin sağlanması gerekliliğini tanımaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'de birçok metin, özellikle Anayasa, engellilerin ayrımcılık yapmaksızın topluma tam ve etkili bir şekilde katılmasını garanti altına aldığı savunmaktadır.

52. Hükümet ayrıca erişilebilirliğin, Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına İlişkin Sözleşmesi'nin, 3 Aralık 2008 tarihinde TBMM tarafından da kabul edilmiş ve 9. madde 1. paragrafında sözlerini dayandığı ilkelere biri olduğunu duyurmaktadır. (bkz. yukarıdaki paragraf 25). Benzer şekilde, 3194 sayılı İmar Kanunu (bkz. yukarıdaki 23. paragraf) hükümlerine atıfta bulunarak, yapılı çevre için görev ve sorumluluğu olan kurum ve kuruluşlar erişilebilirlik gerekliliğini yerine getirmektedir. Bu nedenle, Hükümete göre, Türk Standartları Enstitüsü'ne uygun olan gerekli düzenleme ve değişikliklerin yapılarak, binaların, açık alanların (yollar, otoparklar, yaya geçitleri, meydan ve kaldırımlar), ulaşım ve iletişim araçlarının erişilebilir kılınması zorunludur.

53. Hükümet, aynı zamanda 5378 sayılı Kanunun engelli kişilerin binalar ve kamusal alanlara erişilebilirliğine ilişkin hükümlerine de atıfta bulunmaktadır (bkz. yukarıdaki 22. paragraf). Erişilebilirlik için gerekli olan düzenleme ve değişikliklerin yasanın yürürlüğe girmesinden itibaren sekiz yıl içinde yapılması, maksimum iki yıla kadar ek bir süre de tanınarak zorunluluğunu belirtmektedir. Kanunun, yasal süreler içinde istenen düzenlemeleri yerine getirmediği için yaptırım uygulanmasına ilişkin idari para cezası öngördüğünü de eklemektedir.

54. Hükümet, Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği'nin yürürlüğe girdiğini belirtmektedir. Bu bağlamda, kontroller gerçekleştirilecek ve yükümlülüklerini yerine getirmeyenlere idari para cezaları uygulanacaktır.

55. Buna ek olarak, Hükümet, Türkiye'nin engellilerin haklarını etkin bir şekilde sağlamak için 5378 sayılı Kanunun uygulanması için gerekli tedbirleri aldığını ve almaya devam etmek için gayret gösterdiğini de savunmaktadır. Yasanın öngördüğü süreler içinde yürütülecek faaliyetlerin ve bu faaliyetlerin kontrolünün zaman gerektirdiğini ve önemli maliyetleri olduğunu iddia etmektedir.

56. Mevcut davada, başvurunu, eğitimine devam etmesini sağlamak için, ağırlaması muhtemel binalarda gerekli değişiklik ve düzenlemelerin iç hukuka uygun olarak yapıldığını belirtmektedir. Yönetim tarafından yapılan fiziksel değişikliklerin ve Öğrenci Af Yasası'nın verdiği imkânlar sayesinde, başvuranın çalışmalarına devam etmesi için hiçbir engel bulunmadığına ikna olmuştur.

57. Son olarak, Hükümet, engellilerin üniversite binalarına erişebilmelerine ilişkin belirli bir mevzuatın bulunmadığını belirtmektedir. Ayrıca, Fırat Üniversitesi'ne özgü herhangi bir hükmün de bulunmadığını, zira bu kurumun binaları, kamu binaları olması sebebiyle, 5378 sayılı Kanuna tabi olduğunu belirtmektedir.

58. Hükümet, engelli kişilere ilişkin mevzuatlara dayanarak ve İdare'nin yaptığı değişiklik ve düzenlemeler üzerine, AİHS'nin 14. maddesi ile Sözleşme'ye 1 No'lu Ek Protokol'ün 2. maddesi'nin beraber değerlendirildiğinde ihlal edilmediğine karar vermesi için AİHM'yi davet etmiştir.

3. Mahkeme'nin değerlendirmesi

a) Genel ilkeler

59. AİHM, Sözleşme'ye 1 No'lu Ek Protokol'ün 2. maddesi'nin yorumlanması ve uygulanmasında, Sözleşmenin bütün olarak okunması ve iç tutarlılığını destekleyecek şekilde ve hükümler arasındaki uyumu sağlayacak şekilde yorumlanması gerektiğini tekrarlamıştır (*Stec ve diğerleri*, yukarıda anılan § 42, ve *Austin ve diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], No. 39692/09 ve diğer 2 kişi, § 54, AİHM, 2012). Ayrıca, 1 No'lu Ek Protokol'ün 2. maddesi, diğerlerinin yanı sıra, herkesin “özel hayatına saygı” hakkını tanıyan AİHS'nin 8. maddesine göre değerlendirilmelidir (*Catan ve diğ./Moldova Cumhuriyeti ve Rusya* [BD], No. 43370/04 ve 2 diğer § 136 ve 143, AİHM 2012 (alıntılar)).

60. Aynı perspektifte, Taraf Devletler arasında uygulanabilir tüm uluslararası hukuk kural ve ilkelerinin de dikkate alınması gerekmektedir. Sözleşme mümkün olduğu ölçüde, uluslararası hukukun ayrılmaz bir parçası olan diğer hukuk kuralları ile uygun bir biçimde yorumlanmalıdır ; Avrupa Sosyal Şartı veya Birleşmiş Milletler Engelli Hakları sözleşmesi gibi belgelerde eğitim hakkına ilişkin hükümler dikkate alınmalıdır. (*Timichev/ Rusya*, No. 55762/00 ve No. 55974/00, § 64, AİHM 2005-XII, *Catan ve diğerleri/ Moldova Cumhuriyeti ve Rusya* [BD], No. 43370/04, No. 8252/05 ve No. 18454/06, § 136, AİHM 2012 (özetler), ve *Çam*, yukarıda anılan, § 53).

61. Mahkeme, Sözleşme'nin 14. maddesiyle ilgili olarak, ayrımcılığın yasaklanması ile ilgili olarak, ayrımcılığın, objektif ve makul bir gerekçe gösterilmeksizin, benzer durumlarda bulunan kişilere farklı muamelede bulunmaktan ibaret olduğunu ve farklı bir muamelenin, “meşru bir amaç” izlenmediğinde veya “hedeflenen amaç ve kullanılan araç arasında makul orantılılık ilişkisi” bulunmadığında, “objektif ve makul gerekçeden” yoksun olduğunu hatırlatmaktadır (*Stec ve diğerleri*, yukarıda anılan, § 51, *Zarb Adami*, anılan § 72, anılan *Sejdić ve Finci* kararı, § 42, ve *Çam*, yukarıda anılan, § 52). Bununla birlikte, Sözleşme'nin 14. maddesi, üye bir devletin, topluluklar arasındaki “olgusal eşitsizliği” düzeltmek amacıyla topluluklara farklı muamelede bulunmasını yasaklamamaktadır. Nitekim, bazı koşullarda, yapılan eşitsizliği düzeltmek için farklı muamelede bulunulmaması, objektif ve makul bir gerekçe gösterilmeksizin, söz konusu hükmü ihlal etmektedir (diğer kararlar arasında, *D.H. ve diğerleri/Çek Cumhuriyeti* [BD], No. 57325/00, § 175, AİHM 2007 IV). Sözleşmeciler Devletler, diğer benzer durumlar arasındaki farklılıkların muamele ayırımı haklı çıkarıp çıkarmadığını ve bu ayırımın hangi ölçüde yapıldığını belirlemek için belirli bir takdir yetkisine sahiplerdir (*Vallianatos ve diğerleri/Yunanistan* [BD], No. 29381/09 ve No. 32684/09, § 76, AİHM 2013 (özetler)).

62. Sözleşme'nin 14. maddesi ışığında, Mahkeme, Uluslararası ve Avrupa hukukundaki gelişmeleri dikkate almalı ve örneğin, ulaşılabilecek normlar hakkında bu alanlarda ortaya çıkabilecek ortak görüşe göre hareket etmelidir. Bu bağlamda, uluslararası metinlerde birçok defa yer verilmiş olan, eğitim hakkının kullanılmasında evrensellik ve ayırım gözetmeme temel ilkelerinin önemini kaydetmektedir. Mahkeme, söz konusu uluslararası düzenlemeler gereğince, herkese ve özellikle engelli kişilere eşit fırsatlar teşvik etmeyi amaçlayan kaynaştırma eğitiminin bu temel ilkeleri sağlamak için en uygun araç olarak kabul edildiğini vurgulamaktadır. (*Çam*, yukarıda anılan, § 64 ve buradaki referanslar). Kaynaştırma eğitimi, kuşkusuz bu alanda devletlerin uluslararası sorumluluğunun bir bileşenidir.

b) Mevcut davaya bu ilkelerin uygulanması

i. İnceleme çerçevesinin belirlenmesi

63. Mahkeme, başta, Hükümet'in 2010 yılında tamamladığı düzenleme ve değişikliklere (bknz. yukarıdaki 49, 53 ve 54'den 58'e kadar paragraflar) ve engelli kişilerin kamuya açık yerlere erişimi yerel mevzuatının (bknz. yukarıdaki 51. paragraf) uyumuna vurgu yapmaktadır.

Bununla birlikte, mevcut davada, Türkiye'de engellilerin eğitim görülen binalara erişiminin dikkate alınması için hiçbir neden yoktur, zira Mahkemenin (bknz. yukarıdaki 39. paragraf) bu tür bir değişikliğin- ne kadar olumlu yönde olursa olsun- 2010 yılından önce yapıldığı varsayılan ihlalleri gidermesi mümkün değildir (bknz. *Hristiyan Demokratik Halk Partisi/Moldova*, No. 28793/02, § 78, AİHM 2006-II, *mutatis mutandis*, *Norbert Sikorski/Polonya*, No. 17599/05, § 157, 22 Ekim 2009 ve *V.C/Slovakya*, No. 18968/07, § 153, AİHM 2011 (özetler)). Engelli kişilerin haklarını korumak için öncül bir mevzuatın varlığı da herhangi bir sonuca ulaşmaz; çünkü önemli olan mevcut davada Türkiye'nin AİHS'nin 1 No'lu Protokol'ün 2. maddesiyle bağlantılı olarak 14. maddesi uyarınca yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini bilmektir.

Bu amaçla, AİHM'nin görevi, üniversite yetkililerinin ve adli makamların dikkatlerini çeken duruma tepki gösterdiğine özen göstermektir.

ii. Üniversite yetkililerinin argümanları

64. Mevcut davada, başvurana talep ettiği düzenleme ve değişikliklerin (bknz. yukarıdaki 48. paragraf) kısa vadede gerçekleştirilemediğini açıklamak için Üniversite yetkilileri tıpkı Hükümet gibi (bknz. yukarıdaki 53 ve 58. paragraflar) özellikle bu tür düzenleme ve değişiklikler için hızlıca harcanabilecek mali kaynakların eksikliğine işaret etmiştir bkz. yukarıdaki 8 ve 10. paragraflar).

Mahkeme, özellikle engelli kişilere eğitim kurumlarına yeterli erişimi sağlama konusunda ulusal makamların bir (takdir) payı olabileceğini ve payı mevcut ödeneklere göre değerlendirmek için en iyi durumda olduklarını kabul eder. (bknz. *mutatis mutandis*, *O'Reilly ve diğerleri/İrlanda* (karar), No. 54725/00, 28 Şubat 2002, *Sentges/Hollanda* (karar), No. 27677/02, 8 Temmuz 2003, *Mólka*, yukarıda anılan karar, ve *Ponomaryoponovi*, yukarıda anılan, § 56).

65. Bununla birlikte, Mahkeme, fakülte binalarının erişilebilirliği sorunun Kanun tarafından öngörülen düzenleme ve değişikliklerin yapılması için gerekli sermaye ve ödeneklere ulaşılan kadar askıya alınabilmesini kabul edemez.

Sözleşme'ye istinaden bir taahhüdün yerine getirilmesi Devlet tarafından pozitif tedbirler alınmasını gerektirdiğinde, devlet pasif kalmaz. (*Marckx c. Belgique*, 13 Haziran 1979, § 31, A serisi No. 31).

66. Bu bağlamda Mahkeme, somut ve etkili hakları korumayı hedeflediğini yinelemektedir. Mahkeme, mevcut dava kapsamında, Avrupa ve uluslararası hukukunun gelişimini göz önünde bulundurması ve örnek olarak, ulaşılan normlar hakkında bu alanlarda ortaya çıkabilecek ortak görüşe göre hareket etmesi gerektiğini hatırlatmaktadır (bknz. yukarıdaki 60 ve 62. paragraf).

67. Bu bağlamda, Mahkeme, Hükümet gibi (bknz. yukarıdaki 52. paragraf) Sözleşme'nin 14. maddesinin, engellilerin "tüm insan haklarını ve temel özgürlüklerini diğerleriyle eşit şekilde kullanmasını veya bunlardan yararlanmasını" sağlamak üzere engelli olan kişilerin beklemekte haklı oldukları – "belirli bir durumda ihtiyaç duyulan, ölçüsüz veya aşırı bir yük yüklemeyen, gerekli ve uygun değişiklik ve düzenlemeler" olarak ifade edilen – makul düzenlemeler bakımından söz konusu metinlerde yer alan gereklilikler ışığında incelenmesi gerektiği kanısına varmaktadır (Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme'nin 2. maddesi, yukarıdaki 25. paragraf). Bu türden makul düzenlemeler, haklı gösterilemeyecektir ve ayrımcılık teşkil eden olgusal eşitsizlikleri düzeltmeye imkân vermektedir (bknz. yukarıdaki 61 paragraf) ve Mahkeme, engele dayalı ayrımcılığın "makul düzenlemelerin yapılmamasını" da kapsadığı kanısına varmaktadır. (bknz. yukarıdaki 25. paragraf – bknz. *mutatis mutandis*, *Çam*, yukarıda anılan, §§ 65 ve 67, ve *Şanlısoy/Türkiye* (karar), No. 77023/12, §60, 8 Kasım 2016).

68. Mahkeme, eğitim alanında, gerek maddi gerekse maddi olmayan, farklı şekiller alabileceğini kabul ettiği "makul düzenlemeleri" tanımlamanın kendi görevi olmadığını vurgulamaktadır ; ulusal makamlar uluslararası yargıca nazaran daha iyi konumdadırlar (bknz., örneğin, *Çam*, yukarıda anılan, § 66).

Bununla birlikte Mahkeme, devletlerin seçimlerinin özel ve hassas bir durumda oldukları göz ardı edilemeyen engelli bireyler üzerindeki etkilerini dikkate alarak, devletlerin bu alandaki seçimlerinde özen göstermelerinin önem arz ettiği kanısındadır.

69. Dolayısıyla mevcut davada, Fakülte başvuranın taleplerini (bknz. yukarıdaki 8, 10 ve 12. paragraflar) kayıtsız şartsız reddetmemiştir (karşılaştırınız *Çam*, yukarıda anılan, § 58).

Bu bağlamda mahkeme, fakültenin, başvurana atölyelerde verilen zor derslere yardım edeceğine dair soyut vaadin üzerinde durmayacaktır ; bu vaatler değerlendirmeye yol açacak herhangi bir somut öneri içermemektedir.

Geriye eşlik edecek bir kişinin yardım önerisi kalmaktadır (bkz. yukarıdaki 10. paragraf). Hükümet'in, yardımın amacını ve kapsamını ayrıntılı bir şekilde açıklamaması sebebiyle, belden aşağısı felçli olan başvuranın sadece üç katlı fakülte içerisinde yer değiştirmesini amaçladığı sonucuna varılmaktadır.

70. Bu bağlamda, Mahkeme, engelli kişilerin bağımsız ve onur ve benlik saygısı duygularını tamamiyle yaşayabilmelerinin büyük önem taşıdığını ve bunun Engelli Hakları Sözleşmesi'nin temel ilkelerinden biri olduğu (Madde 3 (a), 9 § 1, 20 ve yukarıdaki 24 § 1 a) – yukarıdaki 25. paragraf) bunun yanı sıra, Avrupa Konseyi bünyesinde kabul edilen Tavsiye Kararlarında da vurgulanan hususlar arasında olduğu hatırlatmaktadır. Benzer şekilde, Mahkeme, kendi tercihlerini yapma özgürlüğü de dahil olmak üzere insan onurunun ve özgürlüğünün Sözleşme'nin özü olduğunu kabul etmiştir (*Pretty*, yukarıda anılan, §§ 61 ve 65, *Mólka*, yukarıda anılan karar, et *McDonald*, yukarıda anılan, § 47).

71. Uluslararası hukuk metinlerinin, engellilerin hareketini kolaylaştırıcı ve binalara erişimlerini kolaylaştırmak için alınan tedbirlerden biri olarak insan yardımının sağlanmasını tanıdığı doğrudur (Engelli Hakları Sözleşmesi'nin 9. Maddesi § 2 e) ve 20 b) – yukarıda anılan 25. paragraf). Fakat, Rektörlük tarafından önerilen çözüm bu bağlamda değerlendirilemez, çünkü dosyada, Mahkeme'yi ikna edecek, başvuranın ihtiyaçlarının gerçek bir değerlendirme önerisi ve bu durumun, onun güvenliği, onur ve özerkliği üzerindeki potansiyel etkilerinin samimi olarak düşünüldüğüne dair hiçbir ibare bulunmamaktadır.

72. Kuşkusuz, başvuran bu türden etkilere maruz kalmamıştır. Bununla birlikte, kişisel özerklik kavramı AİHS'nin 8. maddesinin garantilerinin yorumlanmasında yatan ve 1 No'lu Protokol'ün 2. maddesiyle yakınlık taşıyan (bkz. yukarıdaki 59. paragraf) önemli bir ilkeyi yansıtmaktadır, - Mahkeme, böyle bir tedbirin, yani başvuranın somut durumunun kişisel olarak değerlendirilmediği fakülte tarafından önerilen yardım sunan bir kişi teklifinin, 8. Madde'nin uygulama alanı dahilinde, makul olarak kabul edilemeyeceği, zira ilgili kişinin olabildiğince bağımsız ve otonom olarak yaşama ihtiyacını göz ardı ettiğini gözlemlemektedir.

iii. Mevcut davada Mahkeme'nin değerlendirmesi

73. Başvuran, tüm bu hususlara ve ayrıca Sözleşmeye Ek 1 No.'lu Protokol'ün 2. maddesine (bkz. yukarıdaki 13. paragrafa) dayanarak Elazığ İdare Mahkemesine, ki o da AİHM huzurundaki şikayetlere büyük ölçüde benzer şikayetlerle başvurmuştur. İkincilik ilkesi gereğince, söz konusu hakları uygulamak öncelikle bu Mahkeme (Elazığ İdare Mahkemesi)'nin, başvuranın eğitim ihtiyaçları ve idarenin kendisine cevap verme kapasitesinin sınırlılığı dengesinin gözetilmesi, yani başvuranın ve toplumun birbiriyle rekabet eden menfaatler dengesinin gözetilip gözetilmediğini denetlemek öncelikli sorumluluğundadır (bkz., diğer kararlar arasında, *mutatis mutandis*, *Hatton* ve diğerleri/Birleşik Krallık[BD], No. 36022/97, § 98, AİHM 2003-VIII, *Vučković ve diğerleri/Sırbistan* (ilk itiraz) [BD], No. 17153/11 ve 29 diğeri, §§ 70-72, 25 Mart 2014, ve *Pentikäinen/Finlande* [BD], No. 11882/10, § 114, AİHM 2015).

74. Oysa, Elazığ İdare Mahkemesi'nin 9 Nisan 2010 tarihli kararı (yukarıdaki 16. paragraf) bu hususta sessizdir. Esasen, idari hakimler, İdarenin, engelli kişiler lehine kabul

edilen teknik yönergeleri uygulamakla yükümlü olduğunu takriben kabul ederken, fakülte binasının 1988 yılında, yani bu yönergelerin yürürlüğe girmesinden önce, inşa edilmiş olması sebebiyle fakülteyi bu yükümlülükten muaf tutmuştur.

Aksi takdirde, "Mimari tedbirlerin bütçenin elverdiği imkanlarına göre kabul edileceği" varsayımına dayanarak – ki bu anlamda somut bir öneri mevcut olmadığı halde (8. ve 69. paragraflar)-, Mahkeme, benzer bir çözümün hangi manada uygun olduğunu kanıtlamaksızın, bir kişinin başvurana yardım sunmak üzere görevlendirileceğini hatırlatmakla yetinmiştir. Bunu yaparken, Mahkeme de, başvuranın gerçek ihtiyaçlarını ve Enver Şahin'in, sağlıklı öğrencilere tanınan koşullara olabildiğince eşit şartlar altında, İdare için aşırı ve orantısız yük teşkil etmeyecek şekilde, eğitimine devam etmesine izin vermek amacıyla olası çözümleri belirlemekten imtina etmiştir (bknz. yukarıdaki 71. paragraf).

AIHM nezdinde, bu tür bir reaksiyon, bir taraftan, Elazığ İdari Mahkemesi kendi yargısına tabi kişilerin faydalanması gereken Sözleşmenin 14. maddesi ile Sözleşmeye Ek 1 No.'lu Protokol'ün 2. maddesi birlikte korunan hak ve ihtiyaçları ve diğer taraftan, söz konusu ihtiyaçları karşılamakla sınırlı olan kapasitesi arasında bir denge kurması gerekliliğini aksatmaktadır.

iv. Mahkemenin değerlendirmeleri

75. Yukarıda belirtilen nedenler karşısında, AIHM, bu davada, Hükümet'in, akademik ve adli makamlar da dahil olmak üzere ulusal makamların, başvuranın diğer öğrencilerle eşit koşullarda eğitim hakkından yararlanmaya devam etmesi ve çatışan çıkarlar arasındaki dengenin bozulmaması için gerekli hassasiyeti göstermediği sonucuna varmıştır.

Buna göre, Sözleşmenin 1 No'lu Protokol'ün 2. maddesiyle bağlantılı olarak AIHS'nin 14. maddesinin ihlali söz konusudur.

76. Bu sonuç dikkate alınarak, AIHM, Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesine ilişkin şikâyetin ayrı olarak incelenmesine gerek olmadığı kanısındadır (benzer bir yaklaşım hususunda, bkznz. mutatis mutandis, *Darby/İsveç*, 23 Ekim 1990, § 35, A serisi, No. 187, *Pla et Puncernau/Andorra*, No 69498/01, § 64, AIHM 2004-VIII yukarıda anılan *Orşuş ve diğerleri kararı*, § 186 ve *Çam*, yukarıda anılan, § 70).

II. SÖZLEŞME'NİN 8. MADDESİ İLE BİRLİKTE SÖZLEŞME'NİN 14. MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI HAKKINDA

77. Başvuran ayrıca, üçüncü bir kişinin yardımı ile muhtemelen bu şahsa bağımlı hale getirilecek olması ve mahremiyetinden mahrum bırakılması hususunda, özel hayatına saygı hakkının ihlal edildiğinden şikâyetçi olup, Sözleşme'nin 8. maddesiyle bağlantılı olarak 14. maddesinin ihlal edildiğini ve ayrımcı olduğunu ileri sürmektedir.

78. Hükümet söz konusu şikâyetin ayrı olarak ele alınmasına yer olmadığını savunmaktadır.

79. Mahkeme, bu şikâyetin daha önce incelenen konuyla yakından bağlantılı olduğuna ve bu nedenle de kabul edilebilir olduğuna karar vermiştir.

Fakat, 69 ile 72. paragraflar arasında yapılan gözlem ve yorumlar ve yukarıdaki 74. paragraftaki bulguları dikkate alarak, Hükümetin görüşü doğrultusunda, bu sorunların ayrı olarak ele alınmasına gerek olmadığı görüşündedir.

III. SÖZLEŞME’İNİN 41. MADDESİNİN UYGULANMASI HAKKINDA

80. Sözleşme’nin 41. maddesi uyarınca,

“Eğer Mahkeme bu Sözleşme ve Protokollerinin ihlal edildiğine karar verirse ve ilgili Yüksek Sözleşmeci Taraf’ın iç hukuku bu ihlalin sonuçlarını ancak kısmen ortadan kaldırılabiliyorsa, Mahkeme, gerektiği takdirde, zarar gören taraf lehine adil bir tazmin verilmesine hükmeder.”

A. Tazminat

81. Başvuran, eğitim hakkının ve özel hayata saygı hakkının ihlaline yol açtığını söylediği koşullar dolayısıyla maruz kaldığı manevi zarar bağlamında 32.000 avro (EUR) talep etmektedir.

82. Hükümet, tespit edilen ihlal ile iddia edilen maddi zarar arasında nedensellik bağının bulunmadığını ve başvuranın yukarıda bahsedilen koşullardan dolayı gerçekten acı çektiğini kanıtlayamadığını ifade etmektedir.

83. Mahkeme, başvuranın, sadece ihlali gözlemleyerek giderilemeyecek olan manevi bir zarara uğradığını tespit etmiştir. Ancak talep edilen meblağın aşırı olduğunu düşünmektedir (yukarıda anılan *Çam* ile karşılaştırınız, § 74). AİHS'nin 41. maddesinin gerektirdiği şekilde adil bir temel üzerinde değerlendirme yapan Mahkeme, başvurana 10.000 avro (EUR) tutarında bir ödeme yapmıştır.

B. Masraf ve Giderler

84. Başvuran, avukatlık ücretleri ve başvurunun yapılması ile ilgili masraflar için 13.475 TL talep etmektedir. Başvuran, bu davada temsil edilmesi için harcanan kırk sekiz saatlik çalışmayı gösteren saat tarifesi ve 31 Ocak 2012 tarihinde imzalanmış bir avukatlık sözleşmesi sunmaktadır.

85. Hükümet bu iddialara itiraz etmemektedir.

86. Mahkeme’nin içtihadına göre, bir başvurana, yalnızca masraf ve giderlerinin doğruluğunu, gerekliliğini ve ödenen miktarların makul olduğunu ispatlamak kaydıyla bu masraflar iade edilebilmektedir. Somut olayda, elinde bulunan belgeleri ve içtihadını göz önünde bulunduran Mahkeme, yaklaşık 2.952 avro tutarının ödenmesini makul görerek bu meblağın başvurana ödenmesine karar vermiştir.

C. Gecikme Faizi

87. Mahkeme, gecikme faizi olarak, Avrupa Merkez Bankası’nın marjinal kredi faizlerine uyguladığı faiz oranına üç puan eklenerek elde edilecek oranı uygulamanın uygun olduğu sonucuna varmaktadır.

BU GEREKÇELERLE, MAHKEME

1. Oy birliğiyle, Sözleşmenin 14. maddesi ayrı olarak ve Sözleşmeye Ek 1 No.'lu Protokol'ün 2. maddesi ile birlikte okunduğunda başvurunun kabul edilebilir olduğuna,

2. Oy çokluğuyla, Sözleşmenin 14. maddesi ayrı olarak ve Sözleşmenin 8. ile birlikte okunduğunda başvurunun kabul edilebilir olduğuna,

3. Bire altı oyla, Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesi ile birlikte okunduğunda Sözleşmenin 14. maddesinin ihlal edildiğine,

4. Bire altı oyla, Sözleşmeye Ek 1 No.lu Protokolün 2. maddesi ve Sözleşmenin 14. maddesi ile birlikte okunduğunda Sözleşmenin 8. maddesini ayrı olarak incelenmesine gerek olmadığına,

5. Bire altı oyla,

a) Davalı Devlet tarafından başvurana, Sözleşme'nin 44 § 2 maddesi uyarınca, kararın kesinleştiiği tarihten itibaren üç ay içerisinde, ödeme tarihindeki geçerli döviz kuru üzerinden davalı Devletin para birimine çevrilmek üzere:

i. Manevi tazminat olarak, ödenmesi gereken her türlü vergi tutarı hariç olmak üzere, 10.000 (on bin) avro ödenmesine;

ii. Masraf ve giderler için, başvuran tarafından ödenmesi gereken her türlü vergi tutarı hariç olmak üzere 2.952 avro (iki bin dokuz yüz elli iki) ödenmesine;

b) Söz konusu sürenin bittiği tarihten başlayarak, ödemenin yapıldığı tarihe kadar, Avrupa Merkez Bankası'nın o dönem için geçerli olan faiz oranının üç puan fazlasına eşit oranda basit faiz uygulanmasına;

6. Oy birliğiyle, adil tazmine ilişkin kalan taleplerin reddine karar vermiştir.

Fransızca olarak yazılan işbu karar Mahkeme İç tüzüğü'nün 77. maddesinin 2. ve 3. fıkraları gereğince 30 Ocak 2016 tarihinde tebliğ edilmiştir.

Hasan Bakırcı
Yazı İşleri Müdür Yardımcısı

Robert Spano
Başkan

AIHS'nin 45. maddesinin 2. fıkrası ve Mahkeme İç Tüzüğü'nün 74. maddesinin 2. fıkrasına uygun olarak hakim Lemmens'in muhalefet şerhi bu karara eklenmiştir.

R.S.
H.B.

HAKİM LEMMENS'İN MUHALEFET ŞERHİ

(Çeviri)

1. Üzülerek belirtmeliyim ki meslektaşlarımın ulaştığı sonuçlara katılmıyorum.

Kısaca, bence, mevcut dava makul değişiklik ve düzenlemelerin yapılmasına ilişkin bir dava değildir. Bu sebeple, başvuranın temel şikâyetinin, Sözleşmenin 14. maddesi kapsamında değil, Sözleşmeye Ek 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesi kapsamında değerlendirilmiş olması gerekmektedir. Üstelik, şikâyetin kabul edilebilirliği değerlendirilirken, çoğunluğun, dava dosyasının belirli unsurlarına yeterince dikkat etmemişse benziyor, ki bu da beni esasa ilişkin olarak onlardan farklı bir sonuca götürüyor.

Son olarak, kanımca, Sözleşmenin 8. maddesine ilişkin şikâyetin de kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekmektedir.

Makul değişiklik ve düzenlemeler (makul uyumlaştırma) veya erişilebilirlik, Sözleşmenin 14. maddesi veya Sözleşmeye Ek 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesi mi?

2. Başvuran, Mahkeme önünde eğitim hakkının ihlali iddiasında bulunmuştur. Başvuran, ulusal makamları, kendisini felç bırakan kazadan sonra dahi dersleri takip etmesine olanak sağlayacak (bknz. 28. paragraf), dersleri takip etmesi gereken binanın ayarlanmasından oluşan (düzenleme ve değişikliğinden) gerekli tedbirleri almamakla suçlamaktadır. Çoğunluğa göre, “Başvuranın, engelli olma durumuna istinaden muhtemelen ayrımcı olan muamele gördüğü şikâyetinin merkezinde yer almaktadır” (bknz. yukarıdaki 30. paragraf). Bu sebeple çoğunluk, davayı öncelikle Sözleşmenin 14. maddesi ışığında incelemek gerektiğini düşünmektedir (bknz. davanın 32. paragrafı). Bu madde üzerine vardığı sonuca göre, daha sonrasında Sözleşmeye Ek 1 No.lu Protokolün 2. maddesine bağlı şikâyeti ayrı olarak, tek başına, incelemeye gerek olmadığına karar vermiştir (bknz. yukarıdaki 75. paragraf).

Kanımca, şikâyetin konusu olan sorun sadece ayrımcılık sorunu değildir: Bu sorun eğitim hakkına ve özellikle eğitime erişim hakkına ilişkindir. Çoğunluğun sözlerini kullanmak gerekirse, şikâyetin merkezinde, başvuranın atölye derslerine ve amfi (derslik)'lerde derslerini takibini sağlayacak gerekli düzenleme ve değişiklikliklerin eksik olması sebebiyle, eğitime erişimin imkansızlığı iddiasıdır. Sonuç olarak, şikâyetin evveliyetle Sözleşmeye Ek 1 No.lu Protokolün 2. maddesi ışığında incelenmesi gerekmektedir.

3. Çoğunluğun izlediği yolun, izlenecek mantık silsilesinde de sonuçları bulunmaktadır. Sözleşmenin 14. maddesi ışığında yapılan değerlendirmeler, çoğunluğu, Hükümetin, özellikle eğitim alanında gerçekleştirmesi gereken makul uyumlaştırmaya dair pozitif yükümlülüklerini düşünmeye sevk etmiştir (bknz. yukarıdaki 67. paragraf). Sözleşmeye Ek 1 No.lu Protokolün 2. maddesine dayalı bir değerlendirme ise eğitime erişilebilirlik üzerinde yoğunlaşacaktır.

4. Bu iki kavram, makul uyumlaştırma ve erişilebilirlik ile bağlı olmakla birlikte farklı gerçekleri kapsamaktadır.

Çoğunluk haklı olarak, Birleşmiş Milletler'in Engelli Haklarına ilişkin Sözleşmesi'ne ("Engellilerin Sözleşmesi") özel bir önem atfetmektedir. Avrupa Birliği İnsan Hakları Sözleşmesi'nin, mümkün olduğu ölçüde, uluslararası platformda engelli kişilerin haklarına dair fikir birliği sağlayan "Engellilerin Sözleşmesi" ışığında yorumlanması gerekmektedir.

Oysa, söz konusu sözleşmede makul uyumlaştırma ve erişilebilirlik, farklı hükümler tarafından düzenlenmektedir.

Makul uyumlaştırma, "somut durumda ihtiyaç duyulan gerekli ve uygun değişiklik ve ayarlamalar" olarak tanımlanmakta ve makul uyumlaştırmanın reddinin engelli olma durumuna dayalı bir ayrımcılık ("Engelli Kişiler" Sözleşmesinin 2. maddesi) olduğu kabul edilmektedir.

Erişilebilirlik, özellikle fiziksel çevreye bağlı daha geniş bir kavramdır. Erişilebilirliğin sağlanması, "Engellilerin bağımsız yaşayabilmeleri ve yaşamın tüm alanlarına etkin katılımını sağlamak" için zorunludur (aynı Sözleşmenin 9. maddesi). Eğitime gelince, özellikle yüksek öğretim için, "Engellilerin genel yüksek okul eğitimine, ayrımcılığa uğramaksızın diğerleriyle eşit bir şekilde erişimi" sağlanmalıdır; "bu nedenle Taraf Devletler, engellilerin ihtiyaçlarına uygun makul uyumlaştırmanın verilmesini sağlamalıdır" (aynı Sözleşmenin 24. maddesi § 5).

Engelli Kişilerin Haklarına dair Komite, iki kavram arasındaki farkı öne çıkarmıştır. 11 Nisan 2014 tarihli Engelli Kişilerin Haklarına dair Sözleşme'nin 9. Maddesine (Erişilebilirlik) dair 2 No'lu (2014) Genel yorumunda, bu kavramlara bağlanan sonuçları açıklayan uzun bir sunum yapar:

"Yeni tasarlanmış, inşa edilmiş ya da üretilmiş tüm nesne, altyapı, ürün ve hizmetlere erişimin sağlanması yükümlülüğü ile mevcut fiziksel çevre ve mevcut ulaşım, bilgi ve iletişim ile kamuya açık hizmetlere erişimin önündeki engellerin kaldırılması ve erişimin sağlanması yükümlülüğü arasında net bir ayırım yapılmalıdır. Taraf Devletlerin genel yükümlülüklerinden bir başkası ise 'Engelli kişilerin özel gereksinimlerinin karşılanması, bunların bulunmaları ve kullanımlarının teşvik edilmesi, standartlar ve kuralların geliştirilmesinde genel tasarımın teşvik edilmesi amacıyla işbu sözleşmenin 2. Maddesinde tanımlanan ve mümkün olan asgari uyum ve en düşük maliyeti gerektirecek genel olarak tasarlanmış mallar, hizmetler, teçhizat ve tesislerin araştırılması, geliştirilmesi veya bunların teşvik edilmesidir' (Mad. 4, para. 1 (f)). Tüm yeni nesne, altyapı, tesis, mal ve hizmetler evrensel tasarım ilkelerine göre engelli bireyler için tam olarak erişilebilir şekilde tasarlanmalıdır. Taraf Devletler, engelli bireylerin mevcut fiziksel çevreye ve mevcut ulaşım, bilgi ve iletişim ile kamuya açık hizmetlere erişimlerini sağlamakla yükümlüdür. Ancak bu yükümlülük aşamalı olarak uygulanacağından, Taraf Devletler kesin takvimler oluşturmalı ve mevcut engellerin ortadan kaldırılması için yeterli kaynak ayırmalıdır. Ayrıca Taraf Devletler, erişilebilirliği sağlamak için çeşitli yetkili makamların (bölgesel ve yerel olanlar dahil) ve kuruluşların (özel kuruluşlar dahil) görevlerini açık biçimde belirlemelidir. Taraf Devletler, erişilebilirliği sağlamak için etkili izleme mekanizmaları belirlemeli ve erişilebilirlik standartlarını uygulamada başarısız olanlara karşı yaptırımları izlemelidir.

5. Erişilebilirlik gruplarla ilgilidir. Öte yandan makul uyumlaştırma, bireylerle ilgilidir. Bu, erişilebilirlik sağlama görevinin *ex ante* (tahmin edilen) bir görev olduğu anlamına gelmektedir. Bu nedenle Taraf Devletler, bir yere girilmesi ya da hizmetin kullanılmasına dair

bireysel bir talep almadan erişilebilirliği sağlama görevine sahiptir. Taraf Devletlerin, engelli bireylerin örgütleri ile istişare içinde kabul edilen erişilebilirlik standartlarını belirlemesi gerekmektedir ve bu standartlar; hizmet sunucular, müteahhitler ve ilgili diğer paydaşlar için ayrı ayrı belirlenmelidir. Erişilebilirlik, standartları kapsamlı ve standart şekilde olmalıdır. Erişilebilirlik standartları geliştirilirken dikkate alınmayan, nadir engelleri bulunan bireyler ya da erişilebilirliği sağlamak için sunulan yaklaşım, yöntem ya da araçları kullanmayan bireyler (Örneğin Braille alfabesini okuyamayanlar) söz konusu olduğunda, erişilebilirlik standartlarının uygulanması dahi bu kişilerin erişimini sağlamak için yeterli olmayabilir. Böyle durumlarda makul uyumlaştırma devreye girebilir. Sözleşme uyarınca Taraf Devletlerin, engelli bireylerin aşamalı olarak erişimini sağlamaktan kaçınmak için tasarruf tedbirlerini bir mazeret olarak kullanmalarına izin verilmemektedir. Erişilebilirliği sağlama yükümlülüğü *koşulsuzdur*. Yani erişilebilirliği sağlamakla yükümlü varlık, engelli bireylere erişim sağlama yüküne göndermede bulunarak bunu yerine getirmemenin mazeretini öne süremez. Makul uyumlaştırma görevi bunun aksine, ancak uygulamanın aşırı yük oluşturmaması halinde söz konusudur.

6. Makul uyumlaştırma sağlama görevi, *ex nunc* (söz konusu andan itibaren doğan) bir görevdir; yani, bir iş yeri ya da okul benzeri bir kurumda, engelli bir bireyin belirli bir bağlamda haklarını eşit olarak kullanması için, ihtiyaç duyduğu andan itibaren uygulanabilir hale gelir. Burada, erişilebilirlik standartları bir gösterge olabilir ancak katı kurallar olarak değerlendirilmemelidir. Makul uyumlaştırma, engelli bir bireyin belirli bir durumda erişilebilirliğini sağlama aracı olarak kullanılabilir. Makul uyumlaştırma; bireyin onur, özerklik ve tercihlerini dikkate alarak ayrımcılık yasağının uygulanması ya da eşitliğin sağlanması anlamında bireysel adaleti elde etmeyi amaçlar. Bu nedenle, nadir görülen bir engeli bulunan bir birey, herhangi bir erişilebilirlik standardı kapsamına girmeyen bir imkan isteyebilir (CRPD/C/GC/2).”

Bu farklılık, Engelli kişilerin haklarına dair komitenin 26 Ağustos 2016 tarihli İçermecei eğitim hakkı üzerine genel yorum No. 4'te (2016) hatırlatılmıştır:

“Komite, genel erişilebilirlik görevi ile makul uyumlaştırmayı sağlama yükümlülüğü arasındaki ayrımı vurgulamaktadır. Erişilebilirlik, nüfus gruplarına fayda sağlar ve aşamalı olarak uygulanan bir dizi standarda dayanmaktadır. Orantısızlık veya aşırı yük, erişilebilirliği sağlamadaki başarısızlığı savunmak için talep edilemez. Makul uyumlaştırma birey özelinde değerlendirilmektedir ve erişilebilirlik görevini tamamlayıcı niteliktedir. Birey, Taraf Devlet erişilebilirlik görevini yerine getirmiş olsa bile, meşru şekilde makul uyumlaştırma tedbirlerini talep edebilir (CRPD/C/GC/4).”

Engelli Kişilerin Haklarına dair Komite'nin “Engelli Kişiler” Sözleşmesi hakkındaki tüm söylemleri Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde uygulanmayabilir. Örneğin, söz konusu sözleşmenin, bu sözleşmenin tamamını karakterize eden bireysel haklar ve genel menfaatler arasındaki doğru dengeyi göz önünde bulundurmaksızın, koşulsuz olarak erişilebilirliği sağlama yükümlülüğü getirdiği şeklinde yorumlanması mümkün değildir. Bu konuda, “Engelli Kişiler” Sözleşmesi, Devletlerin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine taraf olmaları ile kabul ettikleri yükümlülükleri genişletmektedir.

7. Ancak asıl önemli olan, erişilebilirlik, engelli durumda olan herkesin yararına iken; makul uyumlaştırmanın, belirli bir durumda belirli bir bireyi ilgilendirmesi önemlidir. Hükümet, önce erişilebilirliği sağlama genel yükümlülüğünü yerine getirmelidir. Bununla

beraber hükümetin, bireysel bir durumda makul uyumlaştırma (gerekli değişiklik ve uyarlamalar) yaratması gerekebilir.

Oysa mevcut davada başvuran, makul uyumlaştırmayı “sadece kendisi tarafından değil, ileride başkaca engelli kişiler tarafından da kullanılabilceği” (bknz. yukarıdaki 48. paragraf) için şikayette bulunmaktadır. Şikayetinde istediğini iddia ettiği, kendi durumu göz önüne alınarak yaratılacak (makul) imkanlar değil, genel olarak söz konusu binayı tüm engelli öğrencilerin erişimine açacak olan (mimari) imkanlar sunmaktır.

Çoğunluk, pek çok yerde eğitime erişim hakkına ve eğitim verilen binaya erişim hakkına değinmektedir. Fakat başvuranın şikayetini öncelikle Sözleşmenin 14. maddesi ışığında değerlendirmekte ve “Engelli Kişiler” Sözleşmesi’ne atfı, makul düzenlemelerin reddinin ayrımcılık teşkil ettiğini belirtmesi sebebiyle yapmaktadır (bknz. davanın 67.paragrafı). Kanımca bu tutum, çoğunluk tarafından başvuranın şikayetinin kapsamını daraltmaktadır. Aynı zamanda, engelli kişilere ilişkin hukuk felsefesini de göz ardı etmiş gözükmektedir.

Yukarıda belirtildiği üzere, kanımca, şikayetin öncelikle Sözleşmeye Ek 1 No’lu Protokolün 2. maddesi (erişilebilirlik), sonrasında, gerekli olması halinde, Sözleşmenin 14. maddesi (makul uyumlaştırma) ışığında değerlendirilmesi gerekirdi.

Eğitime erişim (Sözleşmeye Ek 1 No.’lu Protokol’ün 2. maddesi)

8. Mevcut eğitim kurumlarına belli bir anda erişim, Sözleşmeye Ek 1 No’lu Protokol’ün 2. maddesinin ilk cümlesinde yer alan hakkın ayrılmaz bir parçasıdır (“*Belçika’da Eğitimde Kullanılan Diller Hakkındaki Kanunların Belli Yönlerine İlişkin*” Dava, (esas hakkında), 23 Temmuz 1968, s.7-8, § 3-4, A serisi No. 6 ve *Catan ve diğ./Moldova Cumhuriyeti ve Rusya* [BD], No. 43370/04 ve 2 diğer § 137, AİHM 2012 (alıntılar)). Binaya erişim hakkı, taraf Devletlerin, eğitimin verildiği binalara herkesin, özellikle de engelli kişilerin erişimini sağlamasını içermektedir.

Bu zorunluluk Türkiye için, Sözleşmeye Ek 1 No’lu Protokol’ün Türkiye ile ilgili olarak yürürlüğe girmesinden bu yana, yani 1954’ten beri varlığını sürdürmektedir. Bununla beraber Mahkeme, Türkiye’nin bu yükümlülüğe uyup uymadığını soyut olarak değerlendirmekle yükümlü değildir. Mevcut davada, sorulması gereken tek soru Türkiye’nin başvurana karşı olan yükümlülüğünü yerine getirip getirmediğidir. Başvuranın Üniversite yetkililerine yaptığı başvurunun konusunu oluşturan bina, 1988 yılında inşa edilmiş bir binadır. Sonuç olarak başvuranın şikayeti, mevcut bir binaya ilişkin bir şikayettir.

9. Engelli Kişilerin Haklarına dair Komite’nin vurguladığı gibi devletler, mevcut binalara ilişkin olarak, engelli bireylerin fiziksel çevreye erişimini aşamalı olarak sağlamak zorundadır. İstenilen sonuca ulaşmak için, Devletler kesin takvimler oluşturmalı ve mevcut engellerin ortadan kaldırılması için yeterli kaynak ayırmalıdır (Genel Yorum No. 2 (2014), yukarıda paragraf 4’te belirtilen paragraf 24).

Türk Hukuku, mevcut resmi binaları Temmuz 2005 tarihinden itibaren yedi yıl içerisinde, engelli kişilerin erişilebilirliğine uygun hale getirme yükümlülüğü öngören hükümler içermekteydi (bknz. 5378 sayılı 1 Temmuz 2005 tarihli Kanunun engelli kişilere ilişkin geçici 2. maddesi, yukarıdaki 22. paragrafta anılan). Elbette bu dönem önce bir yıl uzatılmış, sonrasında Kanuna uygun olmayan durumlar için iki yıl daha uzatılmıştır (kararın 2

no'lu dipnotuna bakınız). Ancak bu gelişmeler, Mahkeme önündeki ihtilafın kapsamı dışındadır.

10. Gerçekten de başvuru sahibinin üniversite yetkililerine yaptığı talebin içeriğini ve cevaplarını, tüm yönleriyle dikkate almak gerekir.

Başvuran, 17 Mart 2007 tarihinde fakülteden, genel hatlarıyla üniversite binalarının değişiklik ve düzenlemelerinin 2007-2008 öğrenim yılında kendisinin eğitimine devam etmesine izin verecek şekilde yapılmasını talep etmiştir (bknz. kararın 7. paragrafı; italik kararı aşağıda imzalayan kişi tarafından eklenmiştir). Dolayısıyla, söz konusu değişiklik ve düzenlemeleri yapmak için halen öngörülen yasal süreler içinde bulunan Üniversite yetkililerine, uyarlamaları yapmaları için çok az zaman tanınmıştır. Başvuran, 16 Ağustos 2007 tarihli cevap dilekçesinde, 5378 sayılı Engelli Kişilere dair Kanun'un (bknz. kararın 9. paragrafı) engelli kişilerin eğitime erişimini sağlama yükümlülüğünü öngören 15. maddesine atıfta bulunmuştur (hükmün metni için bknz. *Çam/Türkiye*, No. 51500/08, § 36, 23 Şubat 2016).

Üniversite yetkilileri, 25 Mayıs ve 10 Eylül 2007 cevaplarında değişiklikler yapılması gerekliliğini tanımış fakat aynı zamanda ayarlamaların zaman alabileceği gerçeğine dikkat çekmiştir (bkz kararın 8 ve 10. paragrafları).

2007-2008 öğrenim yılında binaya erişim sağlayamayan başvuran, İdare Mahkemesi'nde iptal davası ve tazminat davası açmıştır. Yönetimi, kendi eğitim hakkının kullanılmasını engelleyen maddi engelleri kaldırmamakla eleştirmiştir (bknz. kararın 11. paragrafı). Bu bağlamda tüm bu süreçte, başvurunun 2007-2008 öğretim yılı boyunca binanın erişilebilirliğini ilgilendirdiğini belirtmek isterim: takip eden üniversite yıllarında, binanın erişilebilirliği bu başvurunun amacı olamayacaktır, zira bu başvuru, üniversite yetkililerinin yalnızca başvuranın taleplerine verdiği cevaplarla ilgilidir.

İdari mahkeme, 9 Nisan 2010 tarihli kararıyla başvuruyu reddetmiştir. Mahkeme, binaların erişilebilirliği ile ilgili, dava konusu binanın inşasından sonra kabul edilen teknik kurallara uymadığı için üniversitenin eleştirilemeyeceğini düşünmüştür. Bu mevcut binanın uyarlanması ile ilgili olarak mahkeme, idarenin başvurucuya bütçe kısıtlamaları ışığında mimari tedbirler alınacağını bildirmiş olduğunu belirtmiştir (bkz. kararın 16. paragrafı). Kısacası mahkeme, 2007-2008 öğretim yılının başından önce, ihtilafı binanın inşasına hemen başlamayarak, üniversitenin yükümlülüklerini göz ardı etmediğini tespit etmiştir.

11. Çoğunluk tarafından ulusal makamların, özellikle de üniversite ve yargı makamlarının gerekli özeni göstermediği kanıtlanmamıştır (bkz. Kararın 74. paragrafı).

Bu bakış açısıyla hemfikir değilim. Şikayetçinin hangi tedbirleri savunduğunu bilmiyoruz. Kanımca, başvuran sadece Mahkeme önünde kendisine göre gerekli gördüğü düzenlemelerin ayrıntılarını vermiştir (kararın 48. paragrafı). Öte yandan, başvuranın üniversite yetkililerine yaptığı talep genel anlamda ifade edilmiş, bu makamlar ve idare mahkemesi tarafından binanın giriş çıkışlarına ve daha önemli gelişmelere yönelik düzenlemeler gerektirdiği şeklinde anlaşılmış görünmektedir. Gerekli ekonomik kaynakların derhal harekete geçirilmemesi de dahil olmak üzere, bu tür düzenlemeleri derhal gerçekleştirememekle, yetkili makamların Sözleşmeye Ek 1 No'lu Protokol'ün 2. maddesi kapsamındaki pozitif yükümlülüklerini yerine getirmediikleri söylenebilir mi? Böyle bir sonuca varmak için yeterli kanıtımız olduğunu düşünmüyorum. Somut bir durumda pozitif bir

yükümlülüğün varlığı ve kapsamı, ilgili bireyin ve bir bütün olarak toplumun çatışan çıkarları arasında kurulacak uygun dengeye bağlıdır (bkz. garip bir şekilde, Sözleşme'nin 14. maddesinde değil, Sözleşmeye Ek 1 No'lu Protokol'ün 2. maddesi bağlamında uygulanan bir ilke belirtilmiştir). Mevcut davada yetkili makamlar, gerekli çalışmaları bütçe olanaklarına uygun olarak gerçekleştirmeyi taahhüt etmişlerdir ve yasalar, belirli bir süre içinde bunları yapmalarını istemiştir. Bu nedenle, başvuranın talebinden birkaç ay sonra, bu makamların başvuranın haklarını ihlal ettiklerini nasıl söyleyebiliriz?

12. Üniversite yetkilileri geleceğe yönelik taahhütlerde bulunmamıştır. Başvuranın çalışmalarını derhal sürdürmesini sağlamak için fakülte, kendisine en iyi şekilde yardım sağlayacağını temin etmiştir (kararın 8. paragrafına bakınız). Somut bağlamda rektör, ona eşlik edecek bir kişinin yardımını teklif etmiştir (bkz. Kararın 10. paragrafı). Bu teklif başvuran tarafından iyi karşılanamamış olup, sonrasında bu önerinin kişisel durumuyla ilgili bilgi eksikliğini gösterdiğini, bu yöndeki kabulünün onu üçüncü bir tarafa bağımlı durumuna sokacağını ve böyle bir teklifin uygulanmasının merdivenlere düşme riskini beraberinde getireceğini açıklamıştır (idari mahkemenin cevap dilekçesi; kararın 13. paragrafına bakınız).

Rektörlüğün önerisi belki gerçekten de yeterince özgün değildi. Ancak son sözünü söylemiş miydi? Başvuran Rektörlük ile iletişime geçmiş olsaydı, bu teklifin neden ona uygun olmadığını açıklayabilirdi. Böyle bir durumda, Rektörlüğün başka bir acil çözüm aramayacağını düşünmek için hiçbir sebep yoktur. Ancak başvuran, yasal işlem yoluyla tepki vermeyi tercih etmiştir. Rektörlüğün savunmasında, kötü niyetli olduğu için onu eleştirmesi anlaşılabilir: o süreçte Rektörlük hala bir refakatçinin yardımının yeterli bir teklif olduğu fikrindeydi (kararın 12. paragrafına bakınız). Rektörlüğün hala bu fikirde olması, başvuranın onlarla önerinin yetersiz olduğunu ve hatta kabul edilemez olduğunu açıklamak için iletişime geçmediğini göstermektedir. Başvuran nihayetinde cevap dilekçesinde, şikâyetçinin neden teklifi kabul etmediğini açıklamıştır (kararın 13. paragrafına bakınız).

13. Çoğunluk, üniversiteyi ve yargı makamlarını, başvuranın gerçek ihtiyaçlarını ve olası çözümleri tespit etmedikleri için eleştirmektedir (bkz. kararın 71 ve 73. paragrafları).

Ulusal düzeydeki olayların gidişatı göz önüne alındığında, bu eleştiri benim için haklı görünmüyor. Dosyanın unsurları bana, üniversite yetkililerinin, mimari kalkınma çalışmalarını derhal yerine getirme olasılığını görmemiş olsalar bile, başvuranın çalışmalarına devam etmesine izin vermeye istekli oldukları izlenimini vermektedir. Şikâyetçi için özel uyarlamaları (değişiklik ve düzenlemeleri) seçme yolu ("Engelli Kişiler Sözleşmesi" anlamında "makul uyumlaştırma") açıktır ancak kendisi, akademik yetkililer ile iletişimi keserek ve dava yolunu tercih ederek emrivaki yapmış gibi görünmektedir. Başvuranın ihtiyaçlarının ve insani yardım teklifinin sonuçlarının gerçek bir değerlendirmesi yapılmadıysa (kararın 71. paragrafına bakınız), bunun en azından kısmen başvuranın bu tutumuna bağlı olduğunu düşünüyorum.

14. Sonuç olarak, başvuru sahibinin ihtilaf konusu, binada verilen derslere erişim eksikliğinden dolayı 2007-2008 öğretim yılında çalışmalarına devam edememesi üzücü bir durum olsa dahi, davalı Devlet'in Sözleşmeye Ek 1 No'lu Protokol'ün 2. maddesi kapsamındaki yükümlülüklerini ihlal ettiği sonucuna varamam.

Makul düzenleme (makul uyumlaştırma) yapılmasının reddi (Sözleşmenin 14. maddesi)

15. Sözleşmeye Ek 1 No'lu Protokol'ün 2. maddesinin ihlal edilmediği sonucuna vardığımdan, Sözleşmeye Ek 1 No'lu Protokol'ün 2. maddesi ile bağlantılı olarak Sözleşmenin 14. maddesinin ihlaline neden oy vermediğimi açıklamak zorundayım.

Sözleşmenin 14. maddesinin bu davada ihlal edilip edilmediği sorusu, başvuranın özel koşullarını göz önünde bulundurarak makul uyumlaştırma sağlanmasının reddi olup olmadığı sorusunu gündeme getirmektedir.

Sözleşmeye Ek 1 No'lu Protokol'ün 2. maddesi ışığında yaptığım değerlendirmeler ile aynı sebeplerle ve özellikle başvuran nezdinde yapılan öneri ve bu teklife verilen tepki de göz önüne alındığında (bknz. yukarıdaki 11. madde), mevcut davada Sözleşmenin 14. maddesinin ihlali olduğu sonucuna varamam.

Başvuran, üniversite yetkilileri ile tartışmaya devam etme ve başka çözümler bulma konusunda çok az istek göstermiş veya hiç istek göstermemiş olsaydı, durumun farklı olabileceğini söylemek isterim. Ama bu noktada kurgu yapamam.

Üçüncü bir şahıs tarafından yardım önerisi (Sözleşme'nin 8. maddesi, 14. maddeyle birlikte ve ayrı olarak okunursa)

16. Başvuran ayrıca özel hayatına saygı hakkı ayrımcılığa uğrayarak ihlal edildiğinden, üçüncü bir kişinin yardım etmesi ihtimalinde, kendisini bu kişiye bağımlı kılma ve mahremiyetinden mahrum bırakma kapasitesine sahip olduğu gerekçesiyle şikâyetçi olmuştur (bknz. kararın 76. paragrafı).

Çoğunluk, bu şikâyetin kabul edilebilir olduğunu, zira şikâyetin esastan ayrı olarak incelenmesinin gerekli olmadığını düşünmektedir (bkz. kararın 78. paragrafı).

17. Şikâyetin konusu, başvuranın yardımı için, herhangi bir uygulama tarafından takip edilmeyen ve başvuran tarafından reddedilen bir tekliftir. Üzülerek belirtmeliyim ki, bu şikâyetin kabul edilebilir olduğunu ilan eden çoğunluğun fikrine katılmam söz konusu değildir. Benim görüşüme göre, bir başvuran, bir kamu makamının somut etkileri olmadan, o makamın sadece niyetini şikâyet ettiğinde 34. maddenin anlamı dahilinde haklarının ihlalinin mağduru olduğunu iddia edemez.

Bu şikâyetin, AIHS'nin 35 § 3 (a) Maddesi anlamında Sözleşme hükümleri ile *ratione personae* (kişi unsuru bakımından) bağdaşmadığının beyan edilmesi gerekmektedir.